СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусарєв С.Д., Олійник А.Ю., Слісаренко О.Л. Загальна теорія держави і права. Київ: НАВСУ, 2000 346 с.
2. Закон України «Про державну службу» // ВВР. – 1993 – № 52, Ст. 490. URL: https://faolex.fao.org/docs/pdf/ukr203081.pdf
3. Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2021). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021.pdf
4. Кравченко В.В., Савчук О.П. Правознавство. Київ: Атака, 2005. С. 54–56
5. Кравченко В.В. Конституційне право України. Київ: Атака, 2007 592 с.
6. Коментар до Конституції України. Київ: Інститут законодавства ВРУ, 1996. 292 с.
7. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність. Київ, 2000, 248 с.
8. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 321 с.
9. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Київ: АртЕк, 1997. 298 с.

Мовчан Р. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ПРО ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ЗВОРОТУ «АКТИВНА УЧАСТЬ У ЗАХОДАХ ПОЛІТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ» (Ч. 6 СТ. 111-1 КК)[1]

З березня 2022 р. парламентом було ухвалено Закон України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», згідно з яким Кримінальний кодекс України (далі – КК) був доповнений новою ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Поява цієї новели призвела до виникнення низки складних кваліфікаційних питань, переконливі відповіді на які, попри зусилля правничої спільноти, не отримані і нині, хоч із часу появи аналізованої норми минуло вже чотири з половиною роки. Зокрема, у списку таких злободенних питань чільне місце посідають проблеми, пов'язані з кримінальною відповідальністю за так званий «політичний» колабораціонізм (ч. 5 та ч. 6 ст. 111-1 КК), серед яких чи не найбільш гострим є питання, що стосується тлумачення вживаного у ч. 6 ст. 111-1 КК звороту «активна участь у заходах політичного характеру».

Доволі розлоге визначення відповідної «активної участі» було запропоноване представниками Інституту СБУ, котрі під нею розуміють вид діяльності, який свідчить про залученість суб'єкта до процесів, що відбуваються під час організації та проведення заходів політичного характеру, його взаємодію з учасниками процесу, та може виражатись у діях, спрямованих на відкриту та активну підтримку порядку денного чи реалізацію прийнятих рішень, резолюцій, висновків тощо, зайнятті відповідних посад, виконанні поставлених завдань та іншому сприянні, а також у виконанні завдань, поставлених організатором, агітації, забезпеченні певного етапу такого заходу, наданні приміщень, спікерів, аудиторії для його проведення, підтримці головуючого, участі в дебатах, висуненні ініціатив, формуванні пропозицій, резолюцій тощо [1, с. 139–140]. Хоч і дещо вужче, та водночас не менш змістовне трактування аналізованого звороту наводиться і Є. Письменським. «Активну участь» вчений

[1] Ці тези підготовлено за підтримки Національного фонду досліджень України в межах реалізації проєкту з виконання наукових досліджень і розробок «Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: правотворчі та правозастосовні проблеми» (реєстраційний номер 2025.02/0038).

визначає як точне та повне виконання вказівок організаторів відповідних заходів, виступи та заклики до учасників заходів підтримувати державу-агресора, її окупаційні адміністрації чи збройні формування, участь в обговоренні політичних питань, роботі лічильної комісії тощо [2, с. 175]. Окремі приклади активної участі подаються і іншими дослідниками відповідної проблематики, які відносять до них, наприклад, виступи, вигуки у гучномовці, вплив на інших учасників політичного заходу тощо [3, с. 201].

Загалом погоджуючись із викладеними думками, водночас уважаю за доцільне зробити одне принципове уточнення з приводу досліджуваного питання. Йдеться про авторське переконання в тому, що, крім зазначених вище факторів, при оцінці наявності у діях особи ознак «активної участі» також обов'язково необхідно враховувати: а) по-перше, як зміст, організаторів та навіть місце проведення конкретного політичного заходу; б) по-друге, так і «статус» суб'єкта, який приймає участь у ньому. Такий посил можна наочно продемонструвати на прикладі описаної в наступному судовому рішенні поведінки, яка, щоправда, отримала кримінально-правову оцінку з покликанням не на ч. 6 ст. 111-1, а на ст. 111-2 КК «Пособництво державі-агресору».

30 вересня 2022 р. у м. Москва рф було призначено «урочисте засідання», під час якого мало відбутися підписання угод про приєднання Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України до рф. У проміжок часу між 29 та 30 вересня 2022 р. організаторами вказаного засідання, серед інших, було запрошено взяти участь у цьому заході і керівника Луганської єпархії Української православної церкви у титулі митрополита Луганського і Алчевського Луганської єпархії УПЦ Пантелеймона, на що останній дав свою добровільну згоду. Достовірно усвідомлюючи вказані обставини, обвинувачений відвідав у якості запрошеного гостя відповідне «урочисте засідання», під час якого і відбулося підписання згаданих «угод» [4].

Аналізуючи відповідний кейс, передусім необхідно зважати на те, що описане «урочисте засідання» відповідає абсолютно всім розробленим у кримінально-правовій науці ознакам заходу політичного характеру, адже воно: 1) носило політичний характер; 2) організовувалось і проводилось у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією; 3) порядок денний такого заходу передбачав загальні чи спеціальні питання підтримки держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [1, с. 138–139]. Зважаючи на це, стає очевидним, що, кваліфікуючи поведінку відповідного суб'єкта (умовно Особи-1), правозастосовні органи обов'язково і передусім мали б вирішити питання про наявність у ній ознак передбаченої ч. 6 ст. 111-1 КК «активної участі у таких заходах», яка, нагадаю, є відмінною від «організації та проведення» останніх окремою формою об'єктивної сторони відповідного злочину.

З одного боку, варто пам'ятати про те, що ледь не всі дослідники відповідної проблематики одностайні в тому, що сама лише присутність на заході політичного характеру (наприклад, на мітингу з плакатом) не може вважатись активною участю в ньому [1, с. 140; 5, с. 351; 2, с. 201; 3, с. 147; 2, с. 175]. Наприклад, якщо це «звичайний» мітинг, до якого залучається проживаючий поруч «звичайний» мешканець відповідного міста з плакатом, то його участь у такому заході справді немає підстав визнавати «активною». Зважаючи на це, первинно може скластися враження стосовно відсутності підстав для кваліфікації згаданих вище дій Особи-1 за ч. 6 ст. 111-1 КК.

Водночас, продовжуючи розглядати наведений приклад із судової практики, хотілося б знову процитувати тих українських криміналістів, які зазначають, що «активна участь» у відповідних заходах здатна виявлятись, зокрема, у: а) »точному та повному ***виконанні вказівок організаторів*** (тут і далі виділено мною – *Р. М.)* таких заходів» (Є. Письменський); б) діях, що «свідчать про залученість суб'єкта до процесів, які відбуваються під час організації та проведення заходів політичного характеру, його взаємодію з учасниками процесу та може виражатись у діях, ***спрямованих на відкриту та активну підтримку порядку денного*** чи реалізацію прийнятих

рішень» (автори практичного порадника за ред. В. Малюка). На мою думку, очевидно, що Особа-1 якраз таки точно і повно виконував усі вказівки організаторів відповідного заходу, а його дії не могли сприйматись інакше, як відкрита та активна підтримка порядку денного.

Разом з тим, повертаючись до висловлених вище авторських рекомендацій щодо тлумачення поняття «активна участь у заходах політичного характеру», хотілося б звернути увагу на необхідність врахування в описаній ситуації також і наступних важливих факторів:

1) місця проведення відповідного заходу – це не згадана раніше гіпотетична «звичайна» вулиця у «звичайному» місті, а *кремлівський зал у м. Москва рф;*

2) його організаторів – вочевидь це *найвище керівництво російської злочинної влади;*

3) рівень заходу, його значущість, питання, які на ньому вирішувались – це знову-таки не «простий» мітинг, а політичний захід, *спрямований на фактичну анексію значної частини території України;*

4) ті *суспільно-політичні наслідки,* які він міг і зрештою потягнув;

5) *трансляцію його на надзвичайно широку аудиторію*.

У сукупності вже самі по собі всі ці фактори змушують по-іншому поглянути на те, чи може присутність на згаданому заході вважатись активною участю в ньому, та, відповідно, чи наявні у діях Особи-1 ознаки складу злочину, передбаченого ч. 6 ст. 111-1 КК. Але остаточно всі сумніви щодо визнання досліджуваної поведінки саме ***активною*** участю у відповідному політичному заході розвіюються якщо взяти до уваги те, що Особа-1 був не все тим же «простим», «звичайним» громадянином, який на заходах такого рівня не може бути присутнім *a priori,* а натомість являється *керівником Луганської єпархії УПЦ (московського патріархату), яка налічує близько 60 тис. прихожан.* Враховуючи цей факт, повністю розділяю викладений у вироці висновок правозастосовних органів (але аж ніяк не здійснену ними кваліфікацію аналізованої поведінки за ст. 111-2 КК!) про те, що, зважаючи на продемонстрований статус Особи-1, сама його присутність на вказаному заході у відповідному церковному одязі фактично вже є свідченням його невербальної підтримки незаконного приєднання окупованих областей до рф, спонуканням своїм прикладом вірян відповідної єпархії в цілому також надати підтримку вказаним незаконним діям та рішенням рф.

Отже, синтезуючи всі наведені положення, є підстави констатувати, що дії Особи-1 є нічим іншим, як «активною участю» у згаданому політичному заході, та мали б бути кваліфіковані не за ст. 111-2 КК, а саме за ч. 6 ст. 111-1 КК[2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.

2. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.

3. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 3. С. 198–204. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/45.

4. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 18 червня 2025 р. у справі № 750/2960/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128228654 (дата звернення: 11.10.2026).

[2] До речі, необхідно враховувати, що у відповідному вироці також зазначається, що опитані свідки додатково вказали й на те, що обвинувачений як ієрарх УПЦ *неодноразово приймав участь* ***у конференціях та круглих столах*** *на підтримку президента рф та російсько-української війни* – тобто приймав активну участь саме в тих заходах політичного характеру, про які згадується у п. 3 примітки до ст. 111-1 КК. Зважаючи на це, можна резюмувати, що відразу декілька епізодів діяльності Особи-1 мали б отримувати кримінально-правову оцінку з покликанням на ч. 6 ст. 111-1 КК [6, с. 187–191].

5. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубащенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубащенка ; Нац. фонд. дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.

6. Мовчан Р. О., Задоя К. П. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: законодавство, наука, практика : монографія / за заг. ред. Р. О. Мовчана. Київ : Видавництво «Норма права», 2026. 880 с.

Наумчук К.М.,
PhD, доцент кафедри права,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська Політехніка»

АНТИКОРУПЦІЙНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Корупція є серйозним суспільним злом, що підриває державні інституції та суспільні відносини, шкодить політичній, економічній і управлінській системам. Попри проведення реформ після 2014 року, спричинених як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми зобов'язаннями перед ЄС, рівень корупції в Україні залишається на високому рівні, що зумовлює актуальність подальшої боротьби з нею. Особливістю формування сучасної антикорупційної політики України є те, що це частина тривалого процесу становлення та розвитку національної правової політики. У перші роки після проголошення незалежності України наше нормативно-правове забезпечення було досить обмеженим, а його розбудова поступово формувалася в умовах трансформації державних інституцій та становлення національної системи законодавства. Важливим етапом стало прийняття спеціального антикорупційного законодавства та створення інституційних механізмів запобігання і протидії корупції. Значні зміни стали помітні після подій 2014 року, коли реформування антикорупційної сфери стало одним із пріоритетних напрямів державної політики та було пов'язане, зокрема, з європейською інтеграцією України.

Одним із ключових елементів сучасної правової політики України у сфері запобігання корупції є діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), відповідальним за формування та впровадження антикорупційної політики в Україні. Створення НАЗК відбулось після Революції Гідності задля для боротьби з корупцією, а також з врахуванням вимог ЄС. НАЗК підзвітне Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України. Основною задачею вищезазначеного органу є: аналіз рівня корупції в країні; розробка антикорупційної стратегії; підготовка звітів щодо реалізації стратегії; участь у розробці законів; моніторинг способу життя посадових осіб та залучення громадськості [2]. Таким чином, діяльність НАЗК зосереджена не лише на контрольні та превентивних механізмах, а й формуванні правових та інституційних засад сучасної антикорупційної політики держави.

Для ефективної антикорупційної політики в Україні НАЗК співпрацює з іншими держорганами, які згідно із законом розробляють та виконують відповідні програми. Це сприяє зміцненню довіри суспільства. В умовах війни НАЗК посилює антикорупційну співпрацю з ЄС. Заступник Голови НАЗК Андрій Вишневський на зустрічі з OLAF наголосив, що боротьба з корупцією та шахрайством є пріоритетом для досягнення стратегічних цілей України: перемоги, інтеграції в ЄС, ОЕСР та НАТО [6]. Отже, сучасна правова політика України у сфері протидії корупції формується не ізольовано, а з урахуванням міжнародних правових стандартів та євроінтеграційних зобов'язань держави.